

Organy w kościołach dominikańskich prowincji litewskiej

Prace misyjne dominikanów na Litwie sięgają XIII w. Ważną rolę odegrał tu św. Jacek i jego współbracia zakonnicy na czele z bł. Witem OP, pierwszym biskupem wileńskim. Dość szybko jednak dominikanie zrezygnowali z pracy na Litwie. Zasadniczą przyczyną tej decyzji była zaborcza polityka zakonu krzyżackiego. Chciał on prace misyjne wykorzystywać dla celów pozareligijnych.[1]

Natomiast na skutek tendencji separatystycznych powstałe już w XVI i XVII w. za zgodą kapituły generalnej w 1647 r. utworzyły oddzielną prowincję. Złoty okres rozwoju prowincji litewskiej przy pada na koniec XVIII w. i lata do 1830 r. Po Powstaniu Listopadowym nastąpiła stopniowa kasata klasztorów.[2]

Wiadomości o organach i organistach w kościołach prowincji litewskiej są bardzo skąpe, chociaż dominikanie litewscy mieli 44 klasztory i 40 rezydencji.[3] Brakuje dzisiaj na ten temat źródeł archiwalnych na terenie Polski, a na innym terenie są one niedostępne.

Jak na terenie Śląska Wrocław, tak na terenie Litwy klasztor wileński wysuwał się na czoło jako siedziba prowincjała i miejsce zakonnego seminarium duchownego.

Z 16 kościołów dominikańskich zachowały się wiadomości o organach.

1. Wilno - kościół p.w. św. Ducha.

Pobył dominikanów: 1501-1844.[4] Pośrednia wiadomość o organach - w 1551 r. organistą był brat Wincenty.[5] Bezpośrednie wiadomości: Abraham Bzowski i Sadok Barącz twierdzili, że XVI-wieczne organy dominikanów wileńskich należały do najdoskonalszych na Litwie.[6] Spaliły się one podczas pożaru kościoła 11 IV 1748 r.[7]

27-głosowe organy w 1776 r. zbudował Adam Casparini. Zachowała się ich dyspozycja - stan z 1861 r.[8]

Manuał I	Manuał II	Pedał
Burdun 16'	Flauta major	Pryncypał 16'
Pryncypał 8'	8'	Violonbass 16'
Quintaton 8'	Unda maris 8'	Octavbass 8'
Rohrflet 8'	Vox humana	Flautbass 8'
Octava 4'	8'	Quinta 6'
Flet travers 4'	Amaliel 8'	Superoctava 4'
Quinta 3'	Flaut minor	Puzon 16'

Superoctava 2'	4'	Trompet 4'
Flassflet 2'	Jula 4'	
Tercja 2'	Waldflet 2'	
Mixtura 5x	Mixtura 4x	
Trompet 8'	Campanae	

2. Agłona - kościół p.w. N.M.P.

Pobył dominikanów: 1751-1891.[9] Pośrednia wiadomość o organach - przed pożarem w 1768 r. kościół miał "większy, do wybornych należących organ". Po pożarze wybudowano 12-głosowe organy.[10]

3. Debreczyn - kościół p.w. N.M.P.

Pobył dominikanów: 1618-1869.[11] Pośrednia wiadomość o organach - w 1688 r. organistą był o. Onufry Sawiński.[12]

4. Jelna - kościół p.w. Matki Boskiej Różańcowej.

Pobył dominikanów: od 2 poł. XVII w. do 1832 r.[13] Pośrednia wiadomość o organach - od 1722 r. organistą był brat Franciszek Purszczałowicz.[14]

5. Kalwaria Żmudzka - kościół p.w. św. Jana Chrzciciela.

Pobył dominikanów: 1644-1889.[15] Pośrednia wiadomość o organach - od 1674 r. organistą był br. Jordan Szpikul.[16] Bezpośrednia wiadomość o organach - Inwentarz kościoła z lat 1792-1852 podaje, że na chórze znajdował się pozytyw o 13 głosach "snycerską sztuką i malarską przyozdobiony".[17]

6. Krasnybór k/Sejn - kościół p.w. św. Katarzyny Sienieńskiej.

Pobył dominikanów: 1684-1820.[18] Pośrednia wiadomość o organach - od 1698 r. organistą był o. Leo Andrzejkiewicz.[19]

7. Nieśwież - kościół p.w. św. Jana Chrzciciela.

Pobył dominikanów: od 1672 do około 1873 r.[20] Pośrednia wiadomość o organach - katalog dominikanów z lat 1818/19 wymienia organistę br. Romualda Każewicza.[21]

8. Orsza - kościół p.w. św. Aniołów Stróżów.

Pobył dominikanów: 1649-1832.[22] Pośrednia wiadomość o organach - od 1774 do 1816 r. organistą był tercjarz dominikański Leo Bohdanowicz.[23]

9. Ostrowiec Litewski - kościół p.w. św. Kosmy i Damiana.

Pobył dominikanów: 1474-1869.[24] Pośrednia wiadomość - od 1679 r. organistą był o. Innocenty Różycki, a od 1693 r. o. Kazimierz Jaśkiewicz.[25]

10. Połock - kościół p.w. św. Dominika.

Pobył dominikanów: 1671-1865.[26] Pośrednia wiadomość - w 1835 r. organistą był tutaj brat Krzysztof Butkiewicz.[27]

11. Rosienie - kościół p.w. Wniebowzięcia N.M.P.

Pobył dominikanów: 1664-1886.[28] Pośrednia wiadomość - do 1661 r. organistą był tu o. Rafał Trembicki.[29]

12. Różanystok - kościół p.w. Ofiarowania N.M.P.

Pobył dominikanów: 1661-1844.[30] Bezpośrednia wiadomość: zdaniem Wołyniaka w 1785 r. wybudowano 35-głosowe organy.[31] Natomiast według J. Gołosa w latach 1794-1842 istniały organy o 36 głosach. Budowniczym tych organów miałybyć Mikołaj Janson lub Casparini.[32]

13. Sejny - kościół p.w. św. Jerzego.

Pobył dominikanów: 1603-1804.[33] Pośrednia wiadomość - około poł. XVII w. organistą był br. Mikołaj, który pochodził z Lublina.[34] Bezpośrednia wiadomość - w 1757 r. zmarł w Leszkowie o. Remigiusz Śmiarowski. Z jego posagu, 40 tys., przeznaczono na budowę organów w Sejnach.[35] Był to prawdopodobnie tylko pozytyw, skoro Inwentarz z 1870 r. podawał, że w kościele jest "mały organik na galeryce chóru." [36]

Organy po 1907 r.

Zdaniem J. Gołosa organy w Sejnach rozbudował litewski organmistrz Jonas Goralevicius. Miały one 28 głosów rozmieszczonych w dwu manualach i pedale. Obecnie istniejący instrument jest efektem remontu i powiększenia przez firmę Z. Kamińskiego.[37]

14. Werki k/Wilna - kościół p.w. Znalezienia Krzyża św.

Pobył dominikanów: 1669-1850.[38] Pośrednia wiadomość - od 1776 r. pracował tu jako organista Patrycy Sokołowski, dominikański tercjarz.[39]

Bezpośrednia wiadomość - podczas pożaru w 1812 r. spaliły się organy. Następny instrument został zbudowany około połowy XIX w., ponieważ Inwentarz kościoła z 1857 r. wymienia 8-głosowe organy o dużych walorach muzycznych i plastycznych.[40]

15. Witebsk - kościół p.w. św. Michała.

Pobył dominikanów: 1640-1832.[41] Pośrednia wiadomość - w 1692 r. organistą był tutaj o. Rajmund Muraszkiewicz.[42]

16. Zabiały - kościół p.w. św. Jerzego.

Pobył dominikanów: 1726-1858.[43] Bezpośrednia wiadomość - po 1758 r. dzięki staraniom o. Remigiusza Zaharowskiego wybudowano nowe organy.[44]

Przedstawione wyniki poszukiwań informacji o organach opierają się na dostępnych materiałach sprzed 1980 r. Ponieważ zmieniła się sytuacja polityczna na wschód od Polski i tym samym dostęp do źródeł, miejmy nadzieję, że badacze ciekawi tej tematyki dotrą do nowych informacji.

o. Waldemar Kapeć OP

[1] Barącz S., Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce, Lwów 1861, t. II, s. 28-31.

[2] Wołyniak, Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej, Kraków 1917.

[3] Por. j.w.

[4] Wołyniak, Wiadomości..., op. cit., s. 249-276.

[5] ACPP, t.I, s. 303.

[6] Bzowski A., Propago D. Hyacinthi, Wenecja 1606, s. 96; Barącz S., Rys dziejów..., op. cit., s. 391.

[7] Bagiński K., Rękopism, Wilno 1854, s. 8: "Spaliły się... kościół z ołtarzami i całą ozdobą swoją, a najbardziej z organem, pierwszym w całym Wilnie..."

[8] Gołos J., Polskie organy i muzyka organowa, Warszawa 1972, s. 372; instrument znany z autopsji.

[9] Wołyniak, Wiadomości..., op. cit., s. 49-61; Chodźko D.C., Agłona - kościół i klasztor dominikanów, "Pamiętnik Religijno-Moralny", 1856, t. 31, s. 121-165 i 241-265.

[10] Chodźko D.C., op. cit., s. 256.

[11] Wołyniak, op. cit., s. 77-83.

[12] Acta Capitulum Provinciae Lithuaniae (ACPL), w: Archiwum Dominikanów w Krakowie (ADK), s.368.

[13] Wołyniak, op. cit., s. 101-103.

[14] ACPL, s. 301.

[15] Wołyniak, op. cit., s. 103-111.

[16] ACPL, s. 301.

[17] Inwentarz klasztoru dominikanów w Kalwarii Żmudzkiej z lat 1792-1852, ADK, Kż.9.

[18] Wołyniak, op. cit., s. 122.

[19] ACPL, s. 476.

[20] Wołyniak, op. cit., s. 133-137.

[21] ACPL, s. 1003.

[22] Wołyniak, op. cit., s. 141-144.

[23] ACPL, s. 1001.

[24] Wołyniak, op. cit., s. 141-144.

[25] Akta prowincjałów, ADK, Pr. 8, s. 125 i 238.

[26] Wołyniak, op. cit., s. 172-176.

[27] Jucewicz K., Notatki biograficzne, ADK, Kr. 907.

[28] Wołyniak, op. cit., s. 190-195.

[29] ACPL, s. 145.

[30] Wołyniak, op. cit., s. 195-200.

[31] Wołyniak, op. cit., s. 197.

[32] Gołos J., op. cit., s. 352.

[33] Wołyniak, op. cit., s. 206-208.

[34] Dokumenty z klasztoru dominikanów w Sejnach, ADK, Se. 2.

[35] J.w.

[36] Kłopotowski W., Konwent dominikanów w Sejnach, Wilno 1939, s. 78.

[37] Gołos J., op. cit., s. 354.

[38] Wołyniak, op. cit. s. 235-246.

[39] ACPL, s. 1011.

[40] L.W., Kalwaria Werkowska, "Pamiętnik Religijno-Moralny", 1857, t. 31, s. 241.

[41] Wołyniak, op. cit., s. 278-280.

[42] Akta prowincjałów, ADK, Pr. 8, s. 221.

[43] Wołyniak, op. cit., s. 284-326.

[44] J.w., s. 301.